
Uit de kunst (4)

Interview met Michiel Nannen en Jakop Ahlbom

Het beste van twee werelden

In de themareeks ‘Uit de kunst’ onderzoeken we de waarde van participatie in een artistieke, creatieve wereld voor het HRD-vak.

Voor dit artikel interviewden we Michiel Nannen, initiatiefnemer van de Art & Inspiration Club. Theatermaker Jakop Ahlbom sloot bij het gesprek aan.

Ton Bruining

We ontmoeten elkaar op een zaterdagochtend, op een terras aan de Schinkelkade in Amsterdam. In het zonnetje genieten we van een lekkere kop koffie en we raken meteen in gesprek. We hebben het over wat ons raakt als mens, als professional en in de ontmoetingen tussen verschillende werelden, zoals tussen de wereld van de kunst en de wereld van het bedrijfsleven.

Michiel Nannen is een echte ‘grensganger’. Hij staat afwisselend in de wereld van de kunst en in het bedrijfsleven. Zo volgde hij na zijn studie bedrijfs-economie een theateropleiding, maakte hij recentelijk een speelfilm en werkt hij als interimmanager voor theatergezelschappen. Hij staat ook midden in het HRD-vak. Vanuit zijn bureau Artful Leadership maakt hij met netpartners programma’s voor bedrijven, overheidsorganisaties en business schools. Met Artful Leadership wil hij een bijzondere meerwaarde creëren door ervaring met organisatieadvies en management development te verrijken met procesinterventies die voortkomen uit ervaring in en samenwerking met top-gezelschappen in de podiumkunsten.

Kennismaken met een artistiek proces

Dit voorjaar mocht ik zelf met een groep collega’s een middag en avond aanwezig zijn bij zowel een repetitie als een uitvoering van het Meesters & Gezellen-programma. Eerder besteedden we daar in Opleiding & Ontwikkeling aandacht aan, met een onderzoek van Tjip de Jong & Joseph Kessels (2019). Het Meesters

& Gezellen-programma is een talentontwikkelings-programma waarbij twintig jonge zangstudenten (Gezellen) samen met vier zeer ervaren ensemble-zangers (Meesters) repeteren en concerten geven. Ter introductie gingen Tjip en Joseph in op hun onderzoek naar het geheim van het succes van Meesters & Gezellen: de kunst van het samen leren ademen. Vervolgens kregen we de gelegenheid om een heel artistiek proces mee te maken van gereedmaken, repeteren en uitvoeren.

Voorafgaande aan de repetitie warmde het koor op onder leiding van zangpedagoog Geert Bergghs, initiatiefnemer van Meesters & Gezellen. Mijn collega’s en ik mochten bij die warming-up tussen de zangers gaan staan om mee te doen. Wij, als gasten, voelden de energie, het plezier en de opwinding in het ensemble. Na de warming-up namen wij plaats in de zaal en repeteerde het ensemble onder leiding van de Finse dirigent Nils Schweckendiek. Tijdens de repetitie werden verschillende fragmenten doorgenomen. Onder leiding van de dirigent spanden de meesters en gezellen zich als ambitieuze en gedreven artiesten en als gezelschap samen in om de lat hoger te leggen.

Tijdens het diner was er gelegenheid voor een ontmoeting met de gezellen uit Nederland en de rest van Europa en met de meesters van het Helsinki Chamber Choir. Na het diner kwam er ook ander publiek bij, kleedden de zangers zich om en beleefden we het con-

cert, met klassieke stukken van onder meer Sibelius (Finland 1865-1957) en eigentijdse stukken van Kaija Saariaho (Finland, 1952).

Het werd een bijzondere ontmoeting van vakgenoten uit de wereld van de organisatieontwikkeling en personeelsontwikkeling met artiesten. We waren als HRD-professionals getuige van een bijzondere manier van het leren arrangeren, van samenwerking tussen verschillende niveaus en van een gezamenlijke prestatie leveren voor het publiek. Deze bijzondere kennisgeving werd georganiseerd door de Art & Inspiration club (zie kader).

Loskomen om persoonlijke ontwikkeling mogelijk te maken

Michiel Nannen

Michiel Nannen: 'Ik kom uit Emmen en ben niet opgegroeid met kunst en cultuur. Emmen heeft wel zo'n beetje het slechtste cultuurklimaat van Nederland. Ik kom voort uit een ondernemersgezin. Mijn vader en zijn broer hadden diverse accountantskantoren

in Noord-Nederland. Het was voor mijzelf vanzelfsprekend dat ik zou worden klaargestoomd om het familiebedrijf over te nemen. Ik ben de enige zoon en ik kon goed leren. Het lag voor de hand dat ik bedrijfs-economie zou gaan studeren. Dat ben ik ook gaan doen, en ik heb het ook afgerond. Maar ik ben een gevoelig mens en het zakelijk spoor dat ik volgde, kon ik in die tijd alleen blijven volgen door mijn gevoelige innerlijk af te schermen en een "harnas" op te bouwen. Dit had mede te maken met de ontdekking dat ik homoseksueel ben. Iets wat ikzelf niet gemakkelijk kon accepteren in het licht van mijn toekomstbeeld: een succesvol zakenman worden.

Mijn ogen werden geopend toen ik naast mijn economiestudie in Groningen, een programma Persoonlijk leiderschap (MoB) van twee jaar volgde. Dat werd aangeboden vanuit het idee dat veel economiestudenten in het bedrijfsleven in een leiderschapsrol terechtkomen en hiervoor vaak niet de benodigde ontwikkeling hebben doorgemaakt. In dat persoonlijk leiderschapstraject draaide het om authentiek leiderschap: wie ben je echt en durf je daarvoor te gaan staan? Geleidelijk begon ik mijn harnas uit te trekken. Maar pas na mijn dertigste heb ik een serieuze afslag genomen. Ik begon met mijn eigen bedrijf, Artful Leadership. Ik rekende uit wat ik moest verdienen om van te kunnen leven en wat ik nodig had voor de investering in mijn ontwikkeling. Ik volgde vier jaar lang de opleiding tot acteur aan theaterschool De Trap in Amsterdam en bij HIDA. Ik verminderde ook enige tijd het contact met mijn ouders en met

hun impliciete verwachtingen, om echt vrij te kunnen zijn. Dat was heel vervelend, maar het geeft aan hoe belangrijk het voor me was. Ik moest me losmaken om mijn eigen ontwikkeling mogelijk te maken.'

Nu hij zijn weg heeft gevonden, kan Michiel een verbinder zijn. 'Dat kan omdat ik met mijn voeten in de twee werelden sta. Naast mijn grote affiniteit voor de kunsten ben ik ook manager in de kunstwereld en ik ben ook de bedrijfseconoom die het bedrijfsleven kent. In het werk dat ik doe, moet ik door beide werelden vol vertrouwd kunnen worden.'

Magische wereld

Jakop Ahlbom kwam begin jaren negentig naar Nederland, waar hij de Mime Opleiding in Amsterdam volgde. Bij zijn afstuderen in 1998 ontving hij de Top Naeffprijs voor meest veelbelovende student. Zijn choreografisch talent viel op, evenals de poëtische momenten die hij wist te creëren en de bravoure, energie en fysieke kracht die hij bij zijn spelers losmaakte. Inmiddels werkt hij al twee decennia aan een eigen en eigenzinnig oeuvre.

Jakop Ahlbom

Jakop: 'Aanvankelijk wilde ik beeldend kunstenaar worden, maar dat bestaan leek me uiteindelijk toch te eenzaam. Daarna wilde ik acteur worden, maar gaandeweg heb ik ontdekt dat ik minder heb met het verbale en meer met het fysieke. Tijdens mijn

opleiding werd ik meer en meer geraakt door de dans. Na het afstuderen probeerde ik bij een gezelschap aan te sluiten. Toen dat niet lukte, besloot ik zelf de wereld te creëren waarin ik me als kunstenaar zou willen bewegen. Dat heeft ertoe geleid dat ik steeds meer ging registreren en dat ik met een eigen gezelschap begon.

Mij gaat het erom verhalen te vertellen. Daarin vind ik het fijn om associatief te zijn en ruimte te geven aan een droomlogica. De voorstellingen die ik maak worden dan ook als surrealistisch beschouwd. Verder houd ik erg van magie en goochelen. Dat probeer ik ook in mijn werk te stoppen. Ik wil het dagelijks leven zo presenteren, dat het zichzelf overstijgt. Een magische wereld creëren die je iets vertelt over je eigen leven.'

Michiel: 'Jakop is heel bescheiden. Zijn gezelschap is in het huidige kunstenplan een van de grotere gesubsidieerde instellingen. Het bijzondere van Jakop is dat hij met zijn werk en zijn gezelschap een groot en jong publiek bereikt. En dat terwijl er voor mime normaal gesproken niet zo'n groot publiek is.'

Cross-overs tussen de kunsten en de HRD-wereld

Michiel en Jakop kennen elkaar al lang. Ze ontmoeten elkaar toen Michiel zakelijk leider werd van de Danswerkplaats Amsterdam. Daarna vroeg Jakop Michiel in het bestuur van zijn gezelschap. De cross-over naar de HRD-wereld begon voor Jakop toen Michiel hem vroeg een talentvolle manager te begeleiden. In de begeleiding van de manager focuste Jakop op het bewustzijn van het lichaam. Hoe breng je dat in je werk in? Hoe kijk je? Hoe beweeg je? Wat voor invloed heb je daardoor? De match die Michiel maakte tussen de manager en Jakop bleek een hele goede.

Daarop zette de samenwerking zich voort. Voordat de Art & Inspiration Club werd opgericht, organiseerde Michiel Art & Inspiration avonden. Tijdens één van deze avonden keken de deelnemers eerst naar Jakops versie van het Zwanenmeer. In 'Swan Lake' zet Jakop met acht dansers, een live band, dierenkoppen en mesenwerpers een voorstelling neer waarin de personages hun obscure kanten ontdekken, waarin het gaat over manipulatief gedrag, jaloezie en wraakzucht en waarin blijkt dat liefde niet alles overwint. Voorafgaand aan de voorstelling werd onder leiding van Marco de Witte gefilosofeerd over de schaduwkanten van leiderschap (onder meer De Haan & Kasozi, 2014).

Leren van de blik van de kunstenaar

Michiel: 'Ik ben niet zozeer geïnteresseerd in "het gebruik" van kunstenaars om een HR-thema te illustreren. Het gaat me er veel meer om professionals en managers kennis te laten maken met de fascinerende manier waarop kunstenaars naar de wereld kijken, dus ook naar de wereld in organisaties. Ik word altijd kriegelig van mensen die de kunst misbruiken om een idee te verkopen. Het gaat er mij om dat de kunstwereld en het bedrijfsleven elkaar serieus nemen en dat er vruchtbare verbindingen worden gemaakt. Dat het bedrijfsleven iets leert van de blik van de kunstenaar.'

Onlangs hadden we bij Art & Inspiration Jeroen Lutters te gast. Jeroen is lector Kunst & Cultuur-educatie van Artez Hogeschool voor de Kunsten. In het verlengde van de gedachte dat iedereen op zijn manier een kunstenaar is, stelde hij de vraag: "Hoe zet je de kunstenaar in jou aan?" De leden van Art & Inspiration zijn nog niet zo getraind in het kunstenaarschap, maar zij ontwikkelen inmiddels wel een andere manier van kijken. Een van de leden zei het onlangs zo: "Ik ging altijd naar een museum om iets te zien dat ik mooi vind, iets wat ik zelf zou willen hebben. Nu ervaar ik dat dat toch niet zo relevant is. Ik kies nu voor een werk dat me roept."

Ton Bruining: 'Persoonlijk heb ik dat ook ervaren. Onlangs was ik bij een event dat filosoof Jos Kessels en pianist Marcel Worms organiseerden, naar aanleiding van het verschijnen van *Het welgetempered gemoed*, een boek waarin Jos Kessels (2019) zijn levensverhaal vertelt en beschrijft hoe de muziek van Bach daar een bijzondere dimensie aan geeft (zie ook het interview met Jos Kessels, in O&O nr. 2, 2019). De muziek van Bach vind ik heel mooi, maar toch doet het me niet zoveel als bijvoorbeeld het werk van choreograaf Pina Bausch. Na het zien van de Wim Wenders film *Pina* ging ik naar Wuppertal – waar het Pina Bausch Tanztheater thuis is – voor een uitvoering van Café Müller. Voor mij gaat Café Müller over drijfveren en vruchteloze pogingen, een stuk over het leven zelf. Nu ik dit zo vertel, lopen acht jaar later de rillingen nog over mijn rug.'

Jakop: 'Het gaat om iets wat intrigeert, iets wat je raakt en dat is en dat blijft heel persoonlijk.'

Van betekenis zijn

Voor Jakop zit de waarde van de samenwerking met Michiel en met mensen uit het bedrijfsleven in de ervaring van betekenis te kunnen zijn.

Jakop: 'We voelen ons als gezelschap vaak klein, maar dat is niet terecht. We hebben mogelijk meer te bieden voor andere ondernemers dan we zelf zien. En ik ontleen plezier aan het bevragen.'

Michiel: 'De business schools, zoals TSM en Comenius Leergangen hebben geleerd om de bijzondere bijdragen van kunstenaars zoals Jakop te erkennen. Zoals beroemde professoren hun eigen verhaal kunnen en mogen doen, zo laten ze de kunstenaars dat nu ook doen. In de Art & Inspiration Club hebben we aanvankelijk een groot verloop gekend. We merken nu dat we in het netwerk de mensen overhouden die intrinsiek gemotiveerd zijn om de blik van de kunstenaar serieus te nemen.'

De inspirator

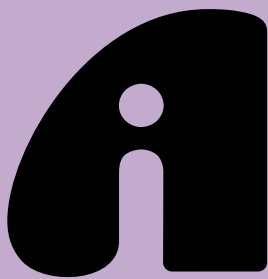
Michiel vindt zijn inspiratie zowel bij mensen uit het HR-vak als in de wereld van de kunsten.

Michiel: 'Vanuit de wereld van de organisatiekunde, de veranderkunde en de HR is Joseph Kessels altijd een grote inspirator. Hij heeft me uitgedaagd om de twee werelden waarin ik verkeerde met elkaar te verbinden.'

Art & Inspiration Club

De Art & Inspiration Club bestaat uit een geselecteerde groep van maximaal 75 innovatieve, ondernemende professionals en managers met een bovengemiddelde interesse in de ontwikkeling van hun persoonlijk leiderschap op een vernieuwende, onconventionele wijze. Leden ontmoeten elkaar elk kwartaal, om spannende nieuwe inzichten op te doen in de inspirerende omgeving van een theater, concertzaal, museum of een andere aan kunst gerelateerde locatie.

Meer informatie: artinspirationclub.nl

art&inspirationclub

Scène met Jakop Ahlbom. Foto: Sanne Peper

Ook Jaap Boonstra heeft me veel geleerd. Bijvoorbeeld over het omgaan met tegenslagen. In de wereld van de kunsten zijn enkele voorbeelden van inspiratoren, naast Jakop, onder meer theatermaker Marcus Azzini, filmmaker en acteur Hans Breetveld, choreograaf Conny Janssen en de experimentele muzikant Reindier.'

Met onder meer filmmaker Hans Breetveld maakte Michiel de speelfilm 'de Inspirator'.

Michiel: 'Het begon allemaal toen we op de terugweg van een opdracht voor het bedrijfsleven in de auto zaten en we ons vrolijk maakten over wat er allemaal in de wereld van het bedrijfsleven kan voorvallen. Het is een film geworden die gaat over mensen die buiten hun comfortzone ontdekken dat verandering meer is dan rigoureuus het roer omgooien. Door de ogenschijnlijk kleine dingen in het leven worden zij geconfronteerd met wie zij nu eigenlijk echt zijn, en willen zijn. Bij het maken van de film heeft vooral de realisatiekracht van Hans me enorm geïnspireerd.'

Het vakmanschap bewaken

Op de vraag of Michiel kunstenaars vraagt om over een langere periode met het bedrijfsleven op te trekken, reageert hij heel stellig.

Michiel: 'Zulke projecten ken ik niet. Het is geweldig dat ik kunstenaars kan verleiden om regelmatig grensganger te zijn tussen de wereld van de kunsten en het bedrijfsleven. Degene die langer in twee werelden

verkeert, dat ben ik. Persoonlijk heb ik die pendel nodig. Maar als ik te lang alleen in het bedrijfsleven zit, dan raak ik leeg. Ik moet heel veel geven. Dan moet ik weer terug naar de wereld van de kunsten. Daar loop ik het risico dat ik mezelf verlies in het werk. Voor mij is het voortdurend zoeken naar balans. Zou je een kunstenaar langer in het bedrijfsleven laten verkeren, dan denk ik dat hij of zij daar niet gelukkig van zal worden. Ik voel veel meer voor meebewegen en terugtrekken. De kunstenaars die ik in de projecten die ik begeleid betrek, zijn ook *top of the bill*. Als zij zich van hun wereld vervreemden, dan verliezen ze hun vakmanschap.'

We komen erop dat een grote cuisinier als Cas Spijkers zijn *magic touch* als cuisinier verloor toen hij zichzelf overgaf aan de media.

Jakop: 'Toch kunnen andere werelden mij enorm boeien en vind ik ook inspiratie in andere werelden, misschien niet het bedrijfsleven, maar wel de filosofie en de psychologie.'

Michiel: 'Een mooi voorbeeld van een cross-over die Jakop maakte, is de regie die hij deed van Don Quichot voor de Deutsche Oper in Berlijn. Het is ongelooflijk hoe Jakop erin slaagt om ons als publiek mee te nemen in zijn droomwereld. Dat is een opgave in de operawereld, waar we tegen wil en dank moeten geloven dat de matrone met de grootste stem ook het meest begeerd wordt.'

Ruimte om te werken

Michiel en Jakop vertellen dat ze heel fysiek zijn. Dat is onderdeel van hun vakmanschap.

Jakop: 'Ik werk heel lichamelijk in mijn regie van acteurs, mimespelers, operazangers, maar ook in het coachen van mensen uit het bedrijfsleven.'

Michiel: 'In het werken met de podiumkunsten en het systemisch werken heb ik veel geleerd over lichaamswerk en heb ik gezien dat het veel kan opbrengen.'

Ton: 'Maar kan dat nog in het #metoo-tijdperk?'

Jakop: 'Ik voel eigenlijk geen belemmeringen. Ik raak anderen aan. Het moet wel respectvol zijn en je kunt het ook vragen: Mag ik je aanraken?'

Ton: 'Wat doe je als er ogenschijnlijk geen directe klik is tussen iemand in een managementteam en de kunsten? Zo vroeg ik onlangs in een leiderschapsprogramma aan deelnemers om films, boeken en

We moeten stoppen met het zoeken van verschillen die het zoeken naar oplossingen voor de echte vraag vertroebelen

beeldende kunst mee te nemen waarin leiderschap aan de orde is. Een van de deelnemers haalde voortdurend zijn schouders op. Daarop werd hij door zijn mededeelnemers bekritiseerd. Die stoorden zich aan zijn ogenschijnlijke desinteresse.'

Michiel: 'Op de eerste plaats moet je je realiseren dat een krachtige impuls vanuit de kunsten meer kan doen dan op korte termijn zichtbaar is. Ik houd me dan ook niet in, maar benader de ander wel met respect. En sterker nog: je mag de ander ook in bescherming nemen. Het gaat om aansluiten bij waar iemand op dat moment is, weten, waarderen en creëren.'

Ton: 'De verschillen tussen mensen in hun ogenschijnlijke waardering voor de kunsten, roept de vraag op of er tussen culturen ook verschillen zijn om rekening mee te houden. Een van de managers die ik opleid, is een vrouwelijke schoolleider in het Islamitisch onderwijs. Ze heeft een aantal jaren geleden bewust de overstap gemaakt vanuit het reguliere onderwijs. Ze heeft gekozen voor het uitdragen van haar identiteit. Maar ze wil ook iets bewerkstelligen. Dat brengt haar in een enorme spagaat. Ze omarmt de tradities van haar cultuur, maar ze wil als vrouwelijke schoolleider wel serieus genomen worden. Het wordt nog lastiger, omdat zij een Marokkaanse vrouw is en haar bestuurder een Turkse man. De Turkse cultuur is veel dominantier dan de Marokkaanse.'

Jakop: 'Tja, de verschillen zijn vaak groot. Ik ben Zweed, man, blank. Maar we moeten stoppen met het zoeken van verschillen die het zoeken naar oplossin-

gen voor de echte vraag vertroebelen. Het gaat erom dat beide partijen erkend worden in wie ze zijn. Wij spelen voorstellingen in Europa, Amerika, maar ook in China. Dat zijn hele andere werelden, de mensen spreken andere talen, maar er zijn ook grensgebieden, bijvoorbeeld de muziek en de dans. Op die gebieden zijn de verschillen minder groot. Je kunt dan ook vormen vinden waar je elkaar kunt ontmoeten, bijvoorbeeld in het musiceren of in het bewegen.'

Michiel: 'Ik werk onder andere met mannen en vrouwen van een baggerbedrijf, dat zijn vaak ogenschijnlijk behoorlijke machotypes. Dansen is misschien wel het laatste waar ze aan denken. Toch ben ik met ze aan het dansen gegaan. Eerst is er de schaamte, daarna is er de ervaring van het samen aandurven en dan is er een blijvende herinnering aan de gemeenschappelijkheid die ze fysiek hebben gevoeld. De gesprekken zijn daarna anders. Kunstenaars kunnen ingangen creëren om de ander te ontmoeten of door samen los te komen van gebruikelijke routines.'

Van uit de kunst naar in de kunst

Als we afscheid nemen, heeft Michiel nog een naberander.

Michiel: 'Jullie reeks in Opleiding & Ontwikkeling is heel mooi, maar wat mij betreft is het wederkerig. Energie stroomt twee kanten op. Nu suggereert de redactie dat het heil uit de kunsten moet komen, maar andersom kan en moet het ook.'

Er zijn ongelooflijk veel ontwikkelkansen in de kunstwereld. Inzichten die in het bedrijfsleven gemeengoed zijn, sijpelen maar mondjesmaat door. Aanpakken uit de wereld van de bedrijfskunde, organisatiekunde, veranderkunde en het HRD-vakgebied kunnen op hun beurt de kunsten uit de verdrukking halen. Laten we inzetten op het beste van twee werelden.' ●

Literatuur

- Bruining, T. (2019). Bach als sublieme HRD'er. *Opleiding & Ontwikkeling*, 32 (2), 35-39.
- Haan, E. de & A. Kasozi (2014). *De schaduwkant van leiderschap*. Assen: Van Gorcum.
- Jong, T. de & J.W.M. Kessels (2019). Het geheim van Meesters & Gezellen: Samen ademen. *Opleiding & Ontwikkeling*, 32 (1), 31-35.
- Kessels, J. (2019). *Het welgetemperde gemoed*. Amsterdam: Boom.

Dr. Ton Bruining is HRD-adviseur. Hij is associé van KPC Groep.
E-mail: t.bruining@kpcgroep.nl